

ПОРТРЕТ КНЯЗЯ ВОЛОДИСЛАВА ОПОЛЬСЬКОГО НА ПОВНИЙ ЗРІСТ

Sperka J. *Władysław książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, pan Rusi, palatyn Węgier i namiestnik Polski (1326/1330 – 8 lub 18 maja 1401)*. – Kraków, 2013. – 508 s.

Князь Володислав¹ Опольський (1326/1330 – 8 чи 18.05.1401) відіграв помітну роль в історії польських, угорських, галицько-волинських і чеських земель другої половини XIV ст. Тому не дивно, що його особистість викликала зацікавлення дослідників з різних країн та різних часів². Але більшість

¹ Ярослав Ісаєвич звертав увагу на українську форму імені князя “Володислав”, засвідчену його грамотою 1377 р., написаною староукраїнською мовою: *Исаевич Я., Войтович Л.* Перехідний час: 1349–1387 // *Історія Львова: У 3 т.* – Львів, 2006. – Т. 1: 1256–1772. – С. 67.

² Див.: *Szaraniewicz I.* Rządy Władysława Opolczyka na Rusi // *Biblioteka Ossolińskich*. – Lwów, 1864. – Т. 4. – S. 266–284; *Breiter E.* Władysław książę opolski, pan na Wieluniu, Dobrzyniu i Kujawach, palatyn węgierski i wielkorządca Polski i Rusi. *Zarys biograficzny*. – Lwów, 1889; *Петрушевич А.* Портрет князя Владислава Опольского последнего удельного князя Галицкой Руси. – Львов, 1895; *Goyski M.* Sprawa zastawu ziemi dobrzyńskiej przez Władysława Opolczyka i pierwsze lata sporu (1391–1399) // *Przegląd Historyczny*. – 1906. – Т. 3. – S. 5–348; *Pór A.* Opuli László herceg. *Magyarország nádorispánja nemzedékrendéhez* // *Turul*. – Miskolc, 1908. – Т. 26. – 30–37 old; *Idem.* Opuli László Herceg *Magyarország* // *Századok*. – Budapest, 1909. – Т. 43. – 537–554 old; *Gilewicz A.* Stanowisko i działalność gospodarcza Władysława Opolczyka na Rusi w latach 1372–1378 // *Prace historyczne wydane ku uczczeniu 50-lecia Akademickiego Koła Historyków Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*

1878–1928. – Lwów, 1929. – S. 9–108; *Котляр Н. Ф.* Классификация червонорусских монет Владислава князя Опольского // *Сообщения Государственного Эрмитажа*. – Ленинград, 1965. – Т. 26. – С. 38–41; *Adrianyi G., Gottschalk J., Świąziński S.* Herzog Ladislaus von Oppeln und Gründung der Pauliner-kloster Tschenschau in Polen und Wiese bei Ober Glogau // *Archiv für Schlesische Kirchengeschichte*. – Görlic, 1978. – Bd. 36. – S. 33–77; *Frontczak M.* Władysław Opolczyk fundator obrazu częstochowskiego // *Nasza Przeszłość*. – Warszawa, 1979. – Т. 52. – S. 98–105; *Sroka S. A.* Czy Władysław Opolczyk był ojcem chrestnym Władysława Jagiełły // *Nasza Przeszłość*. – Warszawa, 1990. – Т. 74. – S. 62–73; *Idem.* Itinerarium księcia Władysława Opolczyka z lat 1372–1378 // *Rocznik Przemyski*. – 1991/1992. – Т. 28. – S. 140–154; *Idem.* W sprawie daty objęcia Rusi przez Władysława Opolczyka // *Ibidem*. – 1993–1994. – Т. 29–30. – S. 302–312; *Idem.* Książę Władysław Opolczyk na Węgrzech. Studium z dziejów stosunków polsko-węgierskich w XIV wieku. – Kraków, 1996; *Idem.* Herzog Ladislaus von Oppeln als ungarischer Palatin (1367–1372) // *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*. – Berlin, 1997. – R. 46, Z. 2. – S. 224–234; *Idem.* Władysław Opolczyk // *Piastowie. Leksykon biograficzny /*

згаданих розвідок та глибших студій були тільки спробами ескізів, або ж схематичного образу князя. Портрет князя Володислава Опольського на повний зріст, намагаючись не пропустити жодного найменшого штриха, змалював тільки Єжи Сперка³.

Автор віддавна працює над дослідженням як самого періоду другої половини XIV – початку XV ст.⁴, так і різних аспектів діяльності князя Володислава⁵. Тож не дивно, що рецензована монографія докладно висвітлює

Red. K. Ożóg, S. Szczur. – Kraków, 1999. – S. 748–751; *Janowska E.* Konflikt Władysława Opolczyka z Królestwem Polskim // *Rocznik Muzeum w Gliwicach*. – 1993. – Т. 9. – S. 25–36; *Swieżawski A.* Otoczenie ruskie Władysława Opolczyka // *Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie*. Seria: Zeszyty Historyczne. – 1996. – Zesz 3. – S. 71–80; *Idem.* Regencja Władysława Opolczyka na Rusi Czerwonej // *Książę Władysław Opolczyk. Fundator klasztoru Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie* / Red. M. Antoniewicz, J. Zbudniwewk. – Warszawa, 2007. – S. 285–366; Юсяк П. Оточення князя Володислава Опольчика в період його правління на Русі (1372–1379) // *Вісник Львівського університету*. Серія історична. – Львів, 1999. – Т. 34. – С. 81–91; *Dola K.* Rządy Władysława Opolczyka w Księstwie Opolskim // *Władysław Opolczyk jakiego nie znamy. Próba oceny w sześćsetlecie śmierci* / Red. A. Pobóg-Lenartowicz. – Opole, 2001. – S. 31–45; *Idem.* Władysław Opolczyk jako książę opolski // *Książę Władysław Opolczyk*. – S. 12–32; *Antoniewicz M.* Podstawy i zakres władzy księcia Władysława Opolskiego w ziemi wieluńskiej oraz północno-zachodniej Małopolsce // *Ibidem*. – S. 195–246; *Чорний М.* Владислав Опольський // *Енциклопедія Львова*. – Львів, 2007. – Т. 1: А–Г / Під ред. А. Козицького та І. Підкови. – С. 407–408; *Salamon M.* Władysław Opolczyk a kraje kultury prawosławnej // *Piastowie śląscy w kulturze i europejskich dziejach* / Red. A. Barciak. – Katowice, 2007. – S. 221–231; *Karczewski D.* “Meliorator terrae Russiae”. Panowanie Władysława Opolczyka na Rusi (1371–1378) // *Ibidem*. – S. 261–280; *Крижанівський А.* Львівський монетний двір у XIV–XV ст. – Львів, 2007. – С. 74–94, 126–128, 138–150, 171–210; *Жук М.* До питання про правління Володислава Опольського в Галичині у 1372–1378, 1385–1387 pp.

крізь призму бачення польських і українських істориків кінця XIX – початку XX ст. // *Каразінські читання (історичні науки)*. Матеріали міжнародної наукової конференції 24 квітня 2009 р. – Харків, 2009. – С. 118–119; *Ії ж.* Специфіка україномовних грамот князя Володислава Опольського у світлі латинських документів його канцелярії // *Княжа доба: історія і культура*. – Львів, 2011. – Вип. 4. – С. 280–304; *Ії ж.* Володислав Опольський в оцінці М. Грушевського // *Średniowiecze Polskie i Powszechnie*. – Katowice, 2011. – Т. 3(7). – S. 54–65; *Ejusdem.* Charakter władzy Władysława Opolczyka na Rusi Halickiej w latach 1372–1378 i 1386–1387. Aspekt numizmatyczno-historiograficzny // *Średniowiecze Polskie i Powszechnie*. – Katowice, 2012. – Т. 4(8). – S. 139–149; *Tęgowski J.* Nowe źródła do kwestii datacji objęcia rządów Władysława Opolczyka na Rusi // *Średniowiecze Polskie i Powszechnie*. – Katowice, 2009. – Т. 5. – S. 130–137.

³ *Sperka J.* Władysław książę opolski, wieluński, kujawski, dobrzyński, pan Rusi, palatyn Węgier i namiestnik Polski (1326/1330 – 8 lub 18 maja 1401). – Kraków, 2013. – 508 s.

⁴ *Sperka J.* Szafrancowie herbu Stary Koń. Z dziejów kariery i awansu w późnośredniowiecznej Polsce. – Katowice, 2001; *Idem.* Zarys migracji rycerstwa śląskiego na ziemi Rusi Koronnej w okresie panowania Władysława Jagiełły // *Княжа доба: історія і культура*. – Львів, 2011. – Вип. 5. – С. 221–230.

⁵ *Sperka J.* Z dziejów wojen Władysława Jagiełły z księciem opolskim Władysławem. Działania wojenne w latach 1393–1394 // *Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestelecie pracy naukowej*. – Kraków, 1995. – S. 307–322;

усі найдрібніші грані його особи і торкається, як видається, усієї сукупності можливих сюжетів, дотичних до нього: Опольське князівство до середини XIV ст. (с. 21–42), родинні стосунки Володислава Опольського (с. 43–62), його кар'єра при угорському дворі (с. 63–102), правління у королівстві Русі (за термінологією автора – Русі Червоній) і пов'язані з цим події (с. 103–186), участь у війнах, зокрема з королівством Польським, та невдачі останніх років (с. 187–252), господарсько-економічна діяльність князя, зокрема, в королівстві Русі (с. 266–272), характер влади і титулування, зокрема, в королівстві Русі (с. 279–291), внутрішня політика з характеристикою двору, урядів та їх адміністрації (у королівстві Русі – на с. 338–341), стосунки з містами та міським населенням, колонізаційна політика з аналізом надань ленів і бенефіцій (окремо по землях Саноцькій, Перемишльській, Львівській та Галицькій на с. 349–356), церковна політика на Русі (с. 356–370) та характеристика найближчого оточення (с. 371–375). Вінчає цей докладний аналіз спроба портрета князя Володислава (с. 387–397), яку я би назвав портретом на повний зріст. У додатках вміщено ітінераріум князя за 1372–1401 рр., генеалогічні таблиці і докладну бібліографію. Варто також відзначити ілюстрації, серед яких фотографії печаток та грамот, зокрема грамоти від 13 січня 1379 р. про передачу Русі королю Людовіку Анжуйському та звільнення жителів від присяги на вірність князеві й грамоти від 6 січня 1387 р. із закликом до жителів королівстві Русі не підпорядковуватися королеві Ядвізі.

Професор Є. Сперка дуже відповідально та виважено підійшов до життя і діяльності князя Володислава Опольського, намагаючись дистанціюватися від крайніх поглядів з обох сторін і підкреслюючи неоднозначність фігури свого героя. На думку історика, мотивом виїзду князя до угорського двору, де він потрапив під опіку своєї тітки – королеви Єлизавети Локеткової, була незначність самого опольського уділу, яким князь володів спільно зі старшим братом Болеславом III, і бажання відігравати значнішу роль у політичному житті. Дослідник ґрунтовно проаналізував кар'єру князя при анжуйському дворі, особливо відзначивши талант адміністратора, виявлений на уряді угорського палатина (він ретельно виконував судові функції, об'їжджав комітати, провівши у підпорядкованих комітатах аж 34 генеральних з'їзди), а також нагромадженні ресурсів від переданих йому бенефіцій (замків та комітатів, де він отримав уряд наджупана).

Також Є. Сперка звернув увагу на поступову трансформацію наданої князеві велюньської землі на князівство Велюньське. Дослідник відзначив, що

Idem. Wojny Władysława Jagiełły z księciem opolskim Władysławem (1391–1396). – Cieszyn, 2003; *Idem.* Urzędnicy Władysława Opolczyka na Rusi (1372–1378). Spisy // Społeczeństwo Polski średniowiecznej / Red. S. K. Kuczyński. – Warszawa, 2004. – Т. 10. – S. 83–103; *Idem.* Urzędnicy Władysława Opolczyka w księstwie wieluńskim (1370–1391). Spisy // Średniowiecze polskie i powszechne. – Katowice, 2004. – Т. 3 / Red. I. Panic, J. Sperka. – S. 110–121; *Idem.*

Otoczenie Władysława Opolczyka w latach 1370–1401. Studium o elicie władzy w relacjach z monarchą. – Katowice, 2006; *Idem.* Władysław Opolczyk wobec Sanoka i ziemi sanockiej (1371–1378) // 630. rocznica przybycia Franciszkanów do Sanoka / Red. W. Banach, E. Kasprzak. – Sanok, 2008. – S. 49–53; *Idem.* Początki osadnictwa gycerstwa śląskiego na Rusi Czerwonej // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2010. – Вип. 3. – С. 278–302.

королівство Русі було передане Володиславу Опольському з явно вираженою метою реалізації плану Анжуйської династії, спрямованого на відрив цієї території, на той час частково вже інтегрованої до Польщі. Відзначаючи організаційні здібності князя в управлінні та підкреслюючи його заслуги в колонізації, запровадженні нового адміністративного устрою, а також початків феодалізму в Галицькій Русі (з останнім можна посперечатися, як би сказав, що, радше, утвердження феодалізму, оскільки спадкові земельні володіння галицьке боярство утримувало ще від кінця XII ст. і саме з ними були пов'язані намагання проугорської партії домогтися поширення Золотої булли на галицькі землі⁶), польський дослідник звернув увагу на неоднозначність релігійної політики князя у сприйнятті польських та українських істориків. Оцінюючи втрату королівства Русі, він зазначив, що з цим краєм князя єднали хіба "плани утворення свого володіння династичного" (с. 389).

Вартує також відзначити, що професор Є. Сперка, на відміну від більшості польських дослідників, дійшов висновку, схожого з висновком основної частини українських істориків⁷, що Володислав Опольський, отримавши на ленному праві королівство Русі, користувався тут усією повнотою влади, як і в інших своїх князівствах (с. 281–284). Можна дискутувати, наскільки князь намагався перетворити цю землю на спадкове незалежне князівство, як вважали Михайло Грушевський, Ярослав Ісаєвич та інші українські дослідники. Напевно, все ж, вартувало звернути увагу на відповідну спробу князя у 1386–1387 рр. На його намагання стати незалежним володарем вказують насамперед монети, карбовані того ж 1386 р. (с. 283), а також згадана грамота від 6 січня 1387 р. та звернення до чеського короля й імператора.

На загал, при тому, що в дослідженні докладно висвітлена роль Володислава Опольського в боротьбі за польський трон після смерті Людовика Анжуйського, його спроба утримати королівство Русі подана десь на маргінесі. За висновком історика, князь не опирався збройно, тільки дипломатично, але нічого не домогся (с. 390).

Відмову князя Володислава скласти васальну присягу королю Владиславу Ягайлові дослідник відносить до найбільших його помилок, яка привела, врешті, до поразки, втрати майже всіх володінь і повернення до початкового стану дільничого князя в опольському уділі.

Можна погодитися з висновком, що Володислав Опольський був добрим господарем і організатором, коханим чоловіком та батьком, а також

⁶ Див.: *Войтович Л.* Феодалізм в українських землях: проблеми існування і періодизації // Істину встановлює суд історії. Збірник на пошану Федора Павловича Шевченка. – Київ, 2004. – Т. 2: Наукові студії. – С. 385–394; *Його ж.* Проблеми історичної термінології: Київська Русь, середні віки, княжа доба, феодалізм, держава, віче // Історичні записки. Збірник наукових праць. Східно-український національний університет імені Володимира Даля. – Луганськ,

2007. – Вип. 15. – С. 13–32; *Його ж.* Феодалізм в українських землях: проблема існування та періодизації // Наукові зошити Історичного факультету. Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2008. – Вип. 9. – С. 30–40; *Його ж.* Галицько-волинські етюди. – Біла Церква, 2011. – С. 239–240.

⁷ Не будемо надавати більшого значення явній описці, що Ісидор Шараневич був польським істориком українського походження (С. 281).

широ відданим тим, хто оцінив його талант і можливості, зокрема Людовіку Анжуйському та Сигизмунду Люксембургу.

Історик залишив відкритим питання, за кого належить вважати Володислава Опольського – П'яста, який поряд з польською мовою користувався німецькою та й підтримував, радше, німецьку культуру, ніж польську: польського, сілезького князя чи космополітичного монарха? Вартувало би згадати при цьому про княжі україномовні грамоти і його відверте загравання з місцевою галицькою елітою.

Завершуючи портрет князя (звичайно, не оминувши його зображення на печатках), польський історик ще раз наголосив на неоднозначності фігури, безперечно, одного з найцікавіших правителів другої половини XIV ст.

Відзначаючи велику толерантність Є. Сперки, якої він дотримується у галицьких сюжетах, не можу не зупинитися на кількох моментах. Не викликає сумніву вживання у титулі князя звороту “*Russie dominus et heres*”, тобто спадкоємець, навіть виключний спадкоємець. Для князя, який просто планував, подібно до велюньської землі, трансформувати руську землю на окреме князівство, подібний титул позбавлений сенсу. Він мав зміст тільки за єдиної обставини: в суперництві з Любартом Дмитром Гедиміновичем, який виступав легітимним спадкоємцем Романовичів⁸, князь Володислав Опольський мусив володіти такими ж династичними підставами до спадщини Романовичів, як і суперник. А це могло мати місце тільки в тому разі, коли його бабуся Гремислава, дружина опольського князя Болеслава Владиславовича, була донькою белзького князя Всеволода Олександровича. Таке маркування стало підставою для гіпотези Миколи Баумгартена⁹, яку я підтримував¹⁰, враховуючи, що в руслі політики князя Лева Даниловича у 1275–1278 рр., коли він видав доньку Олену за битомського князя Казимира II Владиславовича¹¹, шлюб його племінниці з опольським князем виглядає більш ніж вмотивованим¹².

Княгиня як *Grimislava ducissa Opuliensis* згадана в некролозі абатства святого Вінцентія у Вроцлаві, причому запис зроблено не пізніше 1286 р. Гремиславу вважали дружиною Болеслава Владиславовича Герман

⁸ Див.: *Войтович Л.* Боротьба Любарта-Дмитра Гедиміновича за відновлення Галицько-Волинської держави // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. – Луцьк, 2009. – № 22. – С. 120–127; *Його ж.* Польща. Мазовія, Литва та Угорщина у боротьбі за спадщину Романовичів // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 2010. – Вип. 59. – С. 52–66; *Його ж.* Польський король Казимир III і боротьба за спадщину Романовичів // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2011. – Вип. 46. – С. 2–26; *Ejusdem.* Walka o spadek po Romanowiczach a król polski Kazimierz III Wielki // Kazimierz Wielki i jego państwo. W siedemsetną rocznicę urodzin ostatniego Piasta na

trone polskim / Pod red. J. Maciejewskiego i T. Nowakowskiego. – Bydgoszcz, 2011. – С. 47–66; *Його ж.* Заключительний етап боротьби за “королевство Руси” // Вестник Удмуртского университета. Серия 5: История и филология. – 2012. – Вып. 3. – С. 10–15.

⁹ *Baumgarten N. de.* Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides Russes du X-e au XIII-e siècle // *Orientalia Christiana.* – Roma, 1927. – № 35. – P. 58.

¹⁰ *Войтович Л.* Княжа доба на Русі: портрети еліти. – Біла Церква, 2006. – С. 39, 511.

¹¹ *Dąbrowski D.* Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich. – Poznań; Wrocław, 2002. – S. 217–236.

¹² *Войтович Л.* Князь Лев Данилович. – Львів, 2012. – С. 128.

Гротефенд¹³ та Стефан Глоговський¹⁴. Заперечення Казимира Ясінського засноване на апіорному міркуванні про неможливість наявності у Болеслава двох дружин або подвійного імені в опольській княгині¹⁵. Обидві версії не тільки не підкріплює жодне джерело – вони протирічать як тогочасній практиці (подібно до Євпаксії Всеволодівни, сестри Володимира Мономаха, яка в Німеччині отримала католицьке ім'я Адельгейди, Гремислава Всеволодівна могла мати католицьке ім'я Агнешки), так і логіці (не зрозуміло, чому опольський князь не міг одружитися двічі або чому дружина Лешка Білого мала стати княгинею опольською). Версія К. Ясінського виглядає здогадом, суперечним безперечним фактам (запис у некролозі, характерне для белзьких князівен ім'я княгині, співпадіння з часом можливого шлюбу політичних інтересів тодішнього сюзерена королівства Русі, князя Лева Даниловича, а також підстав у Володислава Опольського для вживання титулу діди́ча і спадкоємця). Так само й гіпотеза Єжи Горвата, який вважав Гремиславу незнаною з імені донькою Владислава Опольського, першою дружиною Генріха IV Правого¹⁶, виглядає недоведеною¹⁷.

Однак, знаючи усі приведені версії, професор Є. Сперка без обґрунтування і застереження прийняв погляд К. Ясінського, навіть не пробуючи розглянути інші можливі міркування, зокрема М. Баумгартена та мої.

Що ж стосується однієї з причин поразки князя Володислава у 1387 р., то тут відіграла свою роль і позиція сілезької шляхти та сілезького міщанства, яке активно колонізувало галицькі землі при підтримці князя. У відповідальний момент сілезька шляхта та бюргерство в обмін на підтвердження своїх привілеїв відмовили в послуху й не виступили на заклики колишнього сюзерена. На той час значна частина галицького боярства, яка орієнтувалася на князя Любарта Дмитра Гедиміновича, а потім його сина Федора, емігрувала на Волинь, втрапивши або продавши свої землі, як брати Василь та Генка Скибичі, чи заставивши – як Михайло Іванович¹⁸. У результаті князю Володиславу Опольському не було з ким обороняти ці території.

Зрозуміло, що в такій монографії, присвяченій маловивченій другій половині XIV ст., можна знайти ще багато дискусійних місць, здатних викликати полеміку. Але стараннями професора Є. Сперки маємо врешті портрет князя Володислава Опольського на весь зріст. Безперечно, ця монографія є значною подією у медієвістичних студіях Центрально-Східної Європи.

Львівський національний університет імені Івана Франка

¹³ *Grotefend H. Stammtafeln der Schlesischen Fürsten bis zum Jahre 1740. – Breslau, 1889. – S. 8, 10.*

¹⁴ *Głogowski S. Bolka, czyli małżeństwo ostatniej z Piastów bytomskich oraz inne uzupełnienia i poprawki do "Rodowodu Piastów śląskich" // Rocznik Muzeum w Gliwicach. – 1991–1992. – T. 7–8. – S. 379.*

¹⁵ *Jasiński K. Rodowód Piastów śląskich. – Kraków, 2007. – S. 520–521.*

¹⁶ *Horwat J. Książęta górnośląscy z dynastii Piastów. Uwagi i uzupełnienia genealogiczne. – Ruda Śląska, 2005. – S. 38–41.*

¹⁷ *Jurek T. Piastowie śląscy i ich rodowód // Jasiński K. Rodowód Piastów śląskich. – S. 20.*

¹⁸ Грамоти XIV ст. / Упоряд., вступна стаття, коментарі і словники-покажчики М. М. Пещак. – Київ, 1974. – С. 42–46, 67–69.